

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Bruidsbrieven

Bespreking van

Sigmund Freud & Martha Bernays (2011). *Die Brautbriefe Band I — Sei mein, wie ich mir's denke: Juni 1882 - Juli 1883*. Redactie: Gerhard Fichtner, Ilse Grubrich-Simitis, Albrecht Hirschmüller. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag. ISBN 978 3 10 022807 9, 628 pp., € 48,-. Een Engels-Amerikaanse uitgave is in voorbereiding.

HARRY STROEKEN

Graag wil ik hier een monumentale uitgave van de *Brautbriefe* signaleren. De uitgave is gepland in vijf delen, waarvan dit het eerste is. Het geheel belooft een *Fundgrube* zonder weerga voor de *Freud-Forschung* te worden. Het is niet de eerste keer dat het publiek de bruidsbrieven kan lezen. De eerste uitgave werd bezorgd door Freuds zoon Ernst en zijn vrouw Lucy (Freud 1960). Vervolgens zijn deze brieven separaat uitgegeven en in deze vorm ten slotte in het Nederlands vertaald door Wilfred Oranje onder de titel *Bruidsbrieven — Brieven aan Martha Bernays uit de jaren 1882-1886*. Echter, het betreft hier slechts 93 brieven van Freud, terwijl de uitgave die nu op stapel staat bij elkaar 1539 brieven en briefjes telt, waarvan er 793 geschreven zijn door de toekomstige bruid Martha Bernays. Van het nu uitgegeven deel I met zijn in totaal 230 brieven werden slechts twaalf brieven eerder gepubliceerd. Bovendien waren de brieven van Martha tot dusverre geheel terzijde gelaten. Iemand die geïnteresseerd is in de bruid, in haar persoon, vindt hier dus geheel nieuw materiaal. De tekstbezorgers Fichtner, Grubrich-Simitis en Hirschmüller behoren niet alleen in Duitsland maar ook wereldwijd tot de top van de Freudkenners. Hun commentaren en toelichtingen — kortom, hun wijze van editeren — zijn van de hoogste kwaliteit. Het is verbazingwekkend wat zij uitzoeken en weten mee te delen.

Martha zag op tegen haar zeer ernstige, geleerde en strenge vriend, maar zij bood soms krachtig weerwerk, zoals haar aanhef van een brief uit het begin van de relatie mooi laat zien: 'Mijn goede, liefste, beste, onaangename, onuitstaanbare vriend, mijn zachte, toegevend tiran, mijn Sigi!' (2 september 1882). Freud was dolverliefd, vol van zijn bruid, maar zeer bezitterig, dwingend, eisend, stikjaloers en soms wanhopig. De voorbeelden van de jaloerse, exclusieve Freud zijn legio. Freud is zwaar en serieus, Martha is lichter en speelser. Freud wilde haar exclusief bezitten. Vroegere geliefden — in het platonische uiteraard — moesten geheel uit beeld verdwijnen. Freud wilde dat Martha ruzie zou maken met haar broer Eli, die zich misdroeg. Dit weigerde zij: het was haar broer en het zou de dingen slechts moeilijker maken.

Een trek die later in de psychoanalyse sterk tot uiting komt, is de eis tot openheid, waarheidsliefde en oprechtheid. Dat eiste Freud van zijn patiënten en dat is ook de afspraak tussen de twee: we houden niets voor elkaar verborgen.

Men kan de brieven vanuit allerlei gezichtspunten lezen. Er is bijvoorbeeld de medisch-wetenschappelijke kant: de lezer vindt hier zeer veel over de ontwikkeling van dokter Freud gedurende de laatste vijf jaar van voorbereiding op zijn privépraktijk te Wenen; de aankomende zenuwarts, tijdens zijn coschappen, als student van Charcot in Parijs et cetera. Maar er is ook de kant van de persoonlijke ontwikkeling, mooi weerspiegeld in de titels van het eerste en het vijfde deel van deze uitgave: 'Wees van mij, zoals ik het mij voorstel', en ten slotte: 'Jou zo hebben zoals je bent.' Deze twee citaten uit brieven van Freud karakteriseren de ontwikkelingsgang van de toekomstige bruidegom: eerst sommeert hij de bruid te zijn zoals hij haar wil hebben en ten slotte accepteert hij haar zoals zij is.

De brieven geven een tijdsbeeld: zó gingen verloofden met elkaar om in de tweede helft van de negentiende eeuw. Ze hadden elkaar leren kennen in Wenen, maar na ongeveer

een jaar verhuisde de moeder met haar twee dochters Martha en Minna naar Wandsbek in Noord-Duitsland. Martha en haar zus moesten mee en de gelieven werden dus gescheiden. Voortaan waren ze vooral op brieven schrijven aangewezen. Het is ondoenlijk alle thema's uit dit deel van ruim zeshonderd pagina's aan te snijden. Laat ik eindigen met een mooie zin van Freud: 'Het heden kan men niet genieten zonder het te verstaan, en men kan het niet verstaan zonder het verleden te kennen' (8 juli 1882).

Literatuur

FREUD, S. (1960). *Brieven 1873-1939*. Redactie: E. & L. Freud. Frankfurt a/M: S. Fischer. Engelstalige uitgave: *Letters of Sigmund Freud*. New York: Basic Books, 1960. Vele herdrukken en pocketuitgaven in Duits en Engels. Nederlandse vertaling door W. Oranje (1999): *Bruidsbrieven — Brieven aan Martha Bernays uit de jaren 1882-1886*. Amsterdam: Boom.

Een postkleiniaanse benadering van pathologisch narcisme

Bespreking van

John Steiner (2011). *Seeing and being seen — Emerging from a psychic retreat*. The New Library of Psychoanalysis. Hove: Routledge. ISBN 978 0 415 57506 5, 196 pp., £ 22,99

MARC HEBBRECHT

John Steiner schreef in 1993 *Psychic retreats*, een boek over de emotioneel moeilijk toegankelijke analysant. Deze emotionele ontoegankelijkheid is terug te brengen op een pathologische organisatie van de persoonlijkheid waarbij een systeem van narcistische verdedigingen is opgebouwd. Voortdenkend op Rosenfelds 'destructieve nar-

cisme', komt Steiner tot de visie van een alliantie of een conglomeraat van primitieve, corrupte, wrede en tirannieke objecten die het afhankelijke, infantiele zelf domineren. Van deze alliantie gaat een destructieve kracht uit. Vergelijkbaar met de maffia, wordt bescherming beloofd tegen extreme toestanden van angst en psychische pijn, maar hierdoor wordt elke mogelijke verandering tegengehouden. Zo kan iemand rustig en zelfverzekerd lijken of charmereel relaties aangaan, maar onbeschikbaar blijven voor diepere relaties. Andere patiënten reageren wraaklustig en bitter, voelen zich achtergesteld, ontsteken in woede en eisen herstel van het vermeende onrecht dat hun wordt aangedaan. Dit leidt tot perversering van de overdrachtsrelatie, of ze werken schijnbaar samen maar het analytische proces wordt stilgelegd. Dit leidt tot specifieke tegenoverdrachtsgevoelens (onmacht, wanhoop) ten gevolge van projectieve identificatie. Wanneer de patiënt in de loop van het analytische proces het risico neemt uit de 'psychic retreat' (de narcistische schelp) te komen, voelt hij zich uit de hoogte bekeken, pijnlijk geconfronteerd met kleinheid, waarop verlegenheid, schaamte en vernedering volgen. In zijn extreemste vorm is dit te vergelijken met de 'zielenmoord' van Schreber: de diepste vernedering die een persoon kan ondergaan waarbij alle zelfwaarde ondermijnd wordt en de eigen identiteit wordt opgegeven om een ander te behagen. Een narcistische verdediging is er juist op gericht om deze situatie om te keren: in plaats van zich de mindere te voelen, wordt een superieure houding aangenomen en zoekt men troost in almachtsfantasieën. De patiënt vreest belachelijk gemaakt te worden wanneer hij liefdevolle en afhankelijke gevoelens toont. Zich klein opstellen en de waarde van de ander erkennen is te bedreigend. Tijdens de analyse staat de patiënt voor een keuze: het fort van de 'psychic retreat' verlaten, de innerlijke conflicten onder ogen zien, het risico van pijnlijke vernedering accepteren, met het hoopvolle vooruitzicht van warmte en menselijke ver-